Communication and Argumentation in the Public Sphere **ISSN 1843 - 7893**
(2007) Year I, Issue 2
Galati University Press
Editors: Anca Gâță & Adela Drăgan
Proceedings of the Conference *Public Space* vs *Private Space*, SECOND VOLUME
April 12th-14th, 2007 – "Dunărea de Jos" University, Galați Romania
pp. 217-232

Paula CÂRLAN

Sfera publică electronică şi discuţia critică: cazul dezbaterii asupra prezenţei simbolurilor religioase în şcoli

Universitatea din Bucureşti, ROMÂNIA
paula.carlan@gmail.com

Introducere

În ce măsură, prin facilitățile pe care le oferă, utilizarea Internetului extinde sfera publică, sau cu alte cuvinte, cum poate Internetul să funcționeze ca o sferă publică alternativă? Tema lucrării vizează dezbaterea actuală privind posibilitățile pe care le oferă Internetul pentru îmbunătățirea practicii democratice, prin creşterea participării cetățenilor la dezbaterea publică. Dezvoltarea Internetului a dus la apariția unui număr mare de grupuri de discuții tematice, multe dintre acestea nefiind limitate la un spațiu geografic anume. Studii recente investighează modul în care Internetul contribuie la deliberare şi la dezbaterea politică, accentuând valoarea normativă a unei democrații mai puternice şi cu un caracter deliberativ mai pronunțat.

Una dintre componentele esențiale ale sferei publice, asa cum a fost aceasta conceptualizată de Habermas, este existența unei dezbateri critice raționale, în urma căreia este stabilit acordul rațional. Din această perspectivă, este interesant de observat în ce măsură standardele ideale ale dezbaterii raționale pot fi aplicate şi regăsite într-o interacțiune argumentativă online, pentru a înțelege potențialul internetului de a extinde dezbaterea critică rațională, ca o condiție pentru participarea democratică.

Subiectul de analiză va fi dezbaterea, pe un forum de discuții online, asupra prezenței simbolurilor religioase în şcolile publice. Această temă a generat la sfârşitul anului trecut discuții aprinse în toate mediile de dezbatere publică, antrenând mulți participanți de diverse categorii şi căpătând pe alocuri note extrem de stridente. Fiind vorba despre o dezbatere cu implicații importante în plan social, este extrem de relevantă modalitatea prin care se ajunge la un acord, urmat de o serie de decizii cu consecințe practice.

Perspectiva analitică este aceea a teoriei argumentării, în special abordarea pragma-dialectică. Voi pune în evidență o serie de sofisme ca erori argumentative şi modul în care acestea împiedică dialogul substanțial în cadrul forumului de discuții online. Scopul este de a evalua modul în care Internetul influențează calitatea dezbaterilor publice, ca o condiție a existenței unei sfere publice robuste. În acelaşi timp, pornind de la această analiză, voi încerca să evidențiez modul în care particularitățile mediului de comunicare favorizează sau dimpotrivă, împiedică procesul deliberativ prin discuție critică rațională şi, astfel, să extrag câteva concluzii utile în privința posibilităților Internetului, ca mediu de dezbatere, de a asigura condițiile pentru a ajunge la acord rațional şi a potențialului pe care îl oferă Internetul de a încuraja participarea democratică prin extinderea sferei publice.

Studiul confirmă potențialul Internetului de a revitaliza sfera publică prin intermediul dezbaterii publice raționale, analiza mesajelor arătând faptul că, în

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

ciuda erorilor argumentative numeroase comise in cadrul discuției online, participanții mențin angajamentul față de principiile unei argumentări raționale.

1. Sfera publică virtuală

Care sunt oportunitățile pe care Internetul le oferă pentru societățile democratice moderne? În ce măsură utilizarea Internetului poate să extindă sfera publică sau cum poate Internetul să funcționeze ca o sferă publică alternativă? Susținătorii cyber-spațiului afirmă că discursul online va mări participarea politică şi va conduce la o societate în care comunicarea mediată de calculatoare va revitaliza democrația populară şi va apropia oamenii din întreaga lume. Din această perspectivă, presupusul declin al sferei publice şi a societății civile prin diminuarea participării cetățenilor va fi oprit prin efectele democratizante ale Internetului. De cealaltă parte, scepticii atrag atenția asupra faptului că tehnologia nu este accesibilă tuturor şi cauzează adeseori discuții fragmentate, fără sens şi pe un ton ridicat, ceea ce nu garantează revitalizarea sferei publice. (Papacharissi 2002; Karakaya 2005).

Utilizând cele patru tipuri de comunicare sistematizate de Christopher Weare (*conversația, agregarea informației, difuzarea şi discuția de grup*), Karakaya Polat analizează modul în care Internetul le influențează pe fiecare, arătând că tipurile de participare unilaterale, cum ar fi trimiterea de scrisori către oficiali sau semnarea petițiilor, au mai multe şanse de a fi urmate de către cetățeni prin mijloacele electronice decât cele care necesită comunicarea față în față, precum participarea la o întâlnire politică (*conversația*). Internetul permite desfăşurarea unor moduri tradiționale de participare, precum votarea, însă facilitează moduri care până acum au fost mai scumpe şi mai dificil de utilizat: sondaje, cercetări, referendum-uri (*agregarea informației*). Utilizarea Internetului sprijină şi forme expresive de participare, cum ar fi crearea site-urilor individuale sau a blog-urilor (*difuzarea*). Însă domeniul în care Internetul oferă cele mai multe promisiuni este promovarea comunicării de tipul mulți-către-mulți (*discuția de grup*) pentru că în această privință noile tehnologii oferă cele mai multe posibilități. Astfel, autoarea citează exemple de succes precum proiectul Minnesota e-Democracy sau forumul britanic Hansard Society's Democracy, situații în care Internetul a oferit mijloace de participare ieftină şi convenabilă pentru comunități dispersate, dar care împărtăşesc interese şi subiecte comune. (Karakaze Polat 2005: 444)

Internetul permite un mediu pluralist, deoarece este constituit rizomatic, şi nu ierarhic, iar acest aspect îl diferențiază într-un mod fundamental de alte medii de comunicare, precum televiziunea sau ziarele. Dezvoltarea acestei tehnologii a creat noi spații publice implicând o serie întreagă de interacțiuni.

Totuşi, existența acestui spațiu public în care indivizii pot discuta liber şi deschis nu garantează automat un discurs rațional şi deliberativ. Întrebarea care ghidează acest studiu este dacă spațiul virtual este în măsură să promoveze idealul sferei publice, aşa cum este aceasta concepută de Habermas. Sunt discuțiile online dominate de anarhie sau de acord? Promovează acestea valorile democratice?

Discuții aprinse (cunoscute în mediul online ca *flaming, engl.*) şi conflicte care depăşesc limitele raționalității şi care descurajează participanții de a se alătura discuțiilor au fost identificate în diverse forumuri online. Bazându-se pe studiile realizate de Mitra 1997, Schmitz 1997, Hill and Hughes 1998, Papacharissi arată că de multe ori, comunicarea online este legată de exprimarea emoțiilor şi transmiterea unor „opinii grăbite", mai curând decât de un discurs focalizat şi rațional (Papacharissi 2002: 16).

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

Într-un alt studiu care vizează potențialul democratic al discuției politice online (Papacharissi 2004), cercetătoarea nuanțează aceste concluzii, analizând nivelul de politețe şi civilitate într-un număr de 287 de schimburi de mesaje de pe 10 forumuri online, alese prin eşantionare. Operând metodologic distincția dintre *politețe*, ca fiind legată de urmarea unei etichete, şi *civilitate* [1], considerată drept respect pentru valorile democratice, Papacharissi combate opiniile care susțin că Internetul, ca spațiu public, găzduieşte discuții politice aprinse, anarhice şi, în cele din urmă, necivilizate. Studiul arată cum este posibil ca discuțiile online să fie politicoase, impecabil manierate, fiind în acelaşi timp lipsite de civilitate, prin atacuri dure față de anumite grupuri etnice, drepturile unor persoane sau guvernarea democratică. « Se poate spune că impolitețea nu e aşa de rea, aceasta presupune emoție, care la rândul ei presupune compasiune, care la rândul sau înseamnă umanitate. (…) Mesajele nepoliticoase, aprinse, pe un ton mai agresiv sau care conțin insulte pot fi reconfortante, deoarece trădează pasiunile naturii umane. Pe de altă parte, mesajele lipsite de civilitate, însă formulate cu maniere impecabile sunt mult mai alarmante şi de regulă sunt amendate de de către ceilalți participanți. Aceste mesaje au consecințe mai grave deoarece sunt rar retractate şi contestă în mod deschis drepturile individuale. (Papacharissi 2004: 279) Rezultatele cercetării demonstrează însă că mesajele de acest tip nu domină discuția electronică şi că majoritatea conversațiilor online sunt politicoase şi civilizate, astfel confirmând potențialul Internetului de a revitaliza sfera publică.

Semnificația unei sfere publice rezidă în rolul său de a oferi o platformă pentru dezbaterea critică rațională şi nu simpla înregistrare a opiniilor individuale prin instrumente de agregare precum sondajele de opinie. Unii autori atribuie o valoare politică foarte mare participării democratice sub forma comunicării orizontale între cetățeni. Spre exemplu, James Fishkin consideră că ceea ce contează este modul cum sunt formate opiniile, nu cum sunt acestea exprimate. *Sondajul deliberativ*, un proiect propus de Fishkin la mijlocul anilor 90 oferă o soluție pentru limitele sondajului de opinie tradițional [2] prin includerea în măsurarea opiniei publice a unui proces deliberativ. Până în prezent au fost realizate aproximativ 50 de sondaje deliberative, cele mai recente dintre acestea utilizând Internetul ca mediu de dezbatere datorită costurilor reduse pe care le oferă acesta. (Fishkin 1995 şi 2006)

O astfel de dezbatere critică rațională poate fi urmată de alte forme de participare, cum ar fi votarea sau trimiterea unei petiții. În ambele cazuri, ca un scop în sine sau ca mecanism de sprijin pentru alte tipuri de participare, existența unei sfere publice este o condiție necesară pentru democrație.

Modelul deliberativ de democrație propus de Habermas se bazează pe un fundament care oferă posibilitatea justificării legitimității statului constituțional şi societății civile printr-o practică discursivă menită să asigure cadrul de rezolvare pe cale rațională a conflictelor politice. Validitatea justificării este oferită de discursul rațional şi este legată de consimțământul liber al tuturor celor potențial implicați. Acest discurs presupune egalitatea între participanți, transparența procedurilor, suspendarea temporară a oricărei forme de dominație sau putere structurală şi crearea unei situații în care temele de discuție pot fi alese liber. În cadrul acestui model de democrație deliberativă, procedurile instituționalizate ale deciziei parlamentare sunt legate de sfera publică şi de societatea civilă. Legitimitatea acestei proceduri se bazează pe două forme de suveranitate populară: statul constituțional democratic şi instituțiile sale parlamentare şi legale, pe de o parte, şi sfera publică din societatea civilă şi fundamentele sale comunicative şi discursive, pe de alta.

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

În cadrul acestui model de democrație, conceptul de sferă publică capătă un înțeles specific, desemnând un spațiu public în care cetățenii pot discuta în mod critic subiectele pe care le consideră relevante şi pot rezolva disputele într-o manieră liberă şi egală. In ce măsură această sferă publică poate fi regăsită în spațiul discursiv creat de Internet? Voi încerca să răspund la această întrebare analizând cu instrumentele abordării pragma-dialecticii un schimb de mesaje de pe un forum de discuții online.

2. Pragma-dialectica

Abordarea pragma-dialectică elaborată de Frans van Eemeren şi Rob Grootendorst consideră argumentarea drept o modalitate de soluționare a divergențelor de opinie prin testarea acceptabilității unei poziții aflate în dispută prin intermediul unei discuții critice. Acest demers propune un model normativ al argumentării, care arată modul în care indivizii ar trebui să argumenteze şi conține reguli care indică ce mişcări discursive sunt admisibile şi ce mişcări nu sunt admisibile într-o discuție critică. O discuție critică este definită ca un schimb în cadrul căruia părțile implicate într-un diferend de opinie încearcă sistematic să determine dacă poziția aflată în divergență poate fi apărată în lumina criticilor sau obiecțiilor aduse. Pragma-dialectica reprezintă o abordare critic raționalistă: funcția argumentelor este una critică, iar un argument tare este acela care poate rezista la obiecțiile care i-au fost aduse.

În pragma-dialectică, noțiunea de sofism este legată de un număr de reguli ale discuției critice (van Eemeren & Grootendorst 1992: 208-9). Sofismele sunt astfel considerate drept mişcări discursive incorecte care încalcă una dintre regulile discuției şi astfel împiedică efortul de a soluționa diferendul de opinie. Pragma-dialectica recunoaşte faptul că există o tensiune inerentă între, pe de o parte, interesul părților pentru rezolvarea diferendului de opinie prin supunerea unei poziții la test critic, în felul acesta susținând o atitudine rațională în discuție (un interes „dialectic") şi, pe de altă parte, interesul pentru rezolvarea diferendului de opinie în avantajul propriu (un interes „retoric"). În efortul de a concilia urmărirea simultană a celor două scopuri diferite, protagoniştii utilizează „manevrarea strategică". (van Eemeren & Houtlosser 2005) Aceasta poate presupune alegerea dintre opțiunile care constituie *potențialul topic* al unei etape (selectarea mişcărilor pe care le au la dipoziție participanții la dispută), adaptarea mesajului la *cerințele publicului* (construirea unei perspective asupra problemei care este pe placul audienței) şi la exploatarea celor mai adecvate *mijloace de prezentare* (figuri retorice, procedee stilistice). Atunci când una dintre părți permite ca obiectivul retoric să precumpănească în fața angajamentului față de regulile discuției critice, manevrarea strategică „a deraiat". Sofismele sunt astfel văzute ca „deraieri ale manevrării strategice", îndepărtarea față de un comportament critic. (van Eemeren & Houtlosser 2005: 31)

În evaluarea argumentării, analistul se poate întreba şi dacă argumentarea respectă principiul *imparțialității*, aşa cum cere „etica discursului" lui Habermas. (Habermas 1990, 1984), cu alte cuvinte, dacă încearcă, oferind recunoaşterea unor puncte de vedere diferite, să medieze o perspectivă imparțială asupra subiectelor pe care le discută.

Concepția procedurală asupra argumentării elaborată de Habermas este de asemenea relevantă în acest caz, deoarece aceasta este utilizată în fundamentarea unei teorii etice pentru a oferi modalitatea de a diferenția normele valide (susțineri

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

legitime despre ceea ce trebuie făcut) de normele nevalide. „Principiul universalizării" cuprinde cerința imparțialității; aceasta presupune ca toți cei care sunt afectați de o anumită normă să adopte perspectiva celorlalți în momentul în care cântăresc interesele. Principiul „eticii discursive" spune că au pretenția de validitate doar acele norme care întrunesc aprobarea tuturor celor afectați, în calitatea acestora de participanți la discursul practic, care are loc prin dialog şi dezbatere reală.

3. Metoda

Pentru a evalua gradul de raționalitate a unei dezbateri online am analizat din punct de vedere argumentativ un schimb de mesaje care a avut loc pe grupul de discuții online *romania_eu_list* privind problema eliminării simbolurilor religioase din şcolile publice. [3] În acest scop am selectat toate mesajele postate pe această temă din momentul inițierii dezbaterii pe data de 13 noiembrie 2006, până în momentul în care dezbaterea s-a încheiat prin intervenția moderatorului, care a închis discuția pe data de 4 decembrie 2006. În urma selecției, am extras pentru analiză un număr de 253 mesaje, grupate în trei fire de discuții şi am reconstruit parcursul argumentativ prin identificarea argumentelor implicite şi explicite. Pe baza celor zece reguli ale discuției critice am evidențiat o serie de sofisme ca erori argumentative şi modul în care acestea împiedică dialogul substanțial, constituindu-se în obstacole pentru rezolvarea pe cale rațională a dezacordului.

4. Parcursul argumentativ

Sintetizând parcursul argumentativ al celor două părți aflate în dispută, voi prezenta pe scurt argumentele principale avansate de cele două părți, indicând pentru fiecare în ce măsură au fost respinse sau acceptate de partea adversă.

Partea care susține retragerea simbolurilor religioase, protagonistul, a avansat în susținerea acestei poziții cinci argumente.

Primul argument, vizând *consecințele păstrării icoanelor*, este respins de antagonist prin atribuirea altor cauze tulburărilor sociale pe care le exemplifică protagonistul ca fiind provocate de o atmosferă de intoleranță datorată prezenței simbolurilor religioase. Este un argument care nu a fost nici susținut concludent, nici respins categoric şi joacă un rol marginal în susținerea poziției sau în contestarea ei.

Argumentul al doilea, privind *aspectul discriminator al simbolurilor religioase* este acceptat, implicit sau explicit, de cea mai mare parte dintre antagonişti. Soluțiile propuse însă pentru corectarea acestei inegalități sunt pe rând: acordul local (afişarea icoanelor doar acolo unde există consens şi retragerea lor din clasele sau şcolile unde există persoane care nu le acceptă), afişarea alături de simbolurile creştine a simbolurilor altor religii (soluția aceasta îi lasă pe dinafară pe atei şi agnostici) sau pur şi simplu menținerea *status quo*-ului. Acceptarea acestui argument nu conduce însă şi la acceptarea poziției care susține retragerea simbolurilor religioase.

Argumentul al treilea, privind *neutralitatea confesională a şcolii publice* este acceptat de foarte puțini dintre antagonişti. Acesta este contestat implicit, prin indicarea simbolului crucii din stemă sau pur şi simplu nu este luat în seamă. În schimb, de partea cealaltă, acesta este argumentul care raliază cele mai multe

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

adeziuni la poziția protagonistului, dintre membrii forumului care au adoptat inițial o poziție neutră în dispută. Este argumentul cheie al părții care susține poziția, iar neacceptarea sa compromite acceptarea poziției.

Argumentul al patrulea, privind *interferența simbolurilor religioase din şcoli asupra alegerii libere a religiei* şi acțiunea constrângătoare a acestora este respins de partea adversă prin prezentarea simbolurilor ca obiecte de decor, care nu pot avea un efect de îndoctrinare. Argumentul este menținut de protagonist şi se transformă într-o discuție amplă privind educația şi rolul şcolii în general. Argumentul nu este nici respins concludent, nici acceptat.

Modelul țărilor democratice, al cincilea argument al protagonistului, este şi cel mai controversat. Acesta este susținut de câteva exemple (Germania, SUA) însă este respins prin contraexemplul Italiei, acceptabilitatea sa fiind astfel serios pusă la îndoială. Nici chiar exemplele de țări unde există reglementări privind statutul simbolurilor religioase în şcoli nu sunt concludente. În Germania decizia Curții Supreme este ignorată în landul Bavaria (chiar locul de origine al petenților) iar în Statele Unite, deşi Curtea Supremă a declarat jurământul „*Under God*" neconstituțional, Camera Reprezentanților a adoptat un act legislativ de protejare a jurământului (m. 39892). Pe ansamblu, argumentul modelului țărilor democratice este cel în legătură cu care antagonistul are cel mai mare succes, reuşind să clatine acceptabilitatea sa prin contraargumente.

Sintetizând, argumentația protagonistului este constituită dintr-un argument care ar putea fi considerat respins (A.5), unul susținut neconvingător (A.1), unul acceptat (A.2.) şi două neacceptate de partea adversă, fără a fi însă respinse cu succes (A.3. şi A.4.).

Pentru poziția adversă, în favoarea menținerii simbolurilor religioase, au fost avansate următoarele argumente.

Primul dintre acestea, şi cel mai important, este cel *identitar*: simbolurile religioase creştine fac parte din zestrea identitară a poporului român. Acest argument este atacat de protagonist nu prin negarea acestei premise, ci prin negarea premisei neexprimate, şi anume aceea că eliminarea lor din şcoli ar afecta această identitate. O parte dintre antagonişti admit obiecția, însă concesia nu duce la retragerea argumentului, acesta fiind susținut prin altceva: retragerii simbolurilor din şcoli îi vor urma alte solicitări. Deşi susținerea argumentului este şubrezită, antagonistul refuză retragerea lui.

Argumentul privind *efectul moral benefic al prezenței simbolurilor religioase* în şcoli este demontat printr-un argument simptomatic (nu există o relație între comportament şi practica unei religii) şi chiar prin intervențiile celor care susțineau poziția (Icoanele nu au nici un efect, sunt doar un element de decor). Acest argument poate fi pus în oglindă cu argumentul privind efectul de îndoctrinare al simbolurilor religioase. Dacă antagonistul susține acest argument, atunci trebuie să renunțe la atacul asupra argumentului protagonistului privind îndoctrinarea, atac care se sprijină pe premisa că efectul simbolurilor religioase asupra conştiințelor elevilor este nul, ele fiind un obiect de decor. Având în vedere cele două aspecte, am considerat acest prim argument respins.

Al treilea argument, privind valoarea estetică a icoanelor, pare să fie abandonat chiar de către susținători şi, cu toate că nu este propriu–zis contestat, nu joacă un rol semnificativ în parcursul argumentației.

În fine, argumentul invocat cel mai des se referă la voința majorității creştine. Acesta este contestat pe de o parte prin chestionarea criteriului de constituire a acestei majorități, prin exemple de creştini, membri ai listei, care susțin retragerea

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

simbolurilor religioase. Pe de altă parte, aplicarea voinței majorității reprezintă încălcarea drepturilor celorlalți (m. 40014).

Practic, nici unul dintre argumentele avansate de antagonist nu sunt acceptate de partea adversă. Două dintre ele pot fi considerate respinse sau retrase. Celelalte două, deşi valabilitatea lor este puternic pusă la îndoială, sunt menținute de către partea care susține păstrarea simbolurilor religioase în şcoli.

Această sistematizare a argumentelor avansate de cele două părți ne arată că poziția privind necesitatea retragerii simbolurilor religioase are susținere prin argumente care se mențin în urma criticilor la care au fost supuse de către partea adversă, în timp ce poziția opusă nu poate fi menținută în lumina criticilor aduse de protagonişti. Când spunem că are sau nu are susținere ne referim, în mod firesc, la susținerea prin argumente raționale.

Care este consecința acestei situații? Conform regulii a 9-a a discuției critice, o apărare nereuşită a unei poziții trebuie să aibă drept rezultat retragerea de către partea respectivă a punctului de vedere, iar o apărare reuşită a unui punct de vedere trebuie să aibă ca rezultat retragerea îndoielilor avansate de cealaltă parte la adresa poziției opuse. Cu alte cuvinte, antagonistul ar trebui să îşi retragă poziția proprie şi îndoiala față de poziția protagonistului.

În realitate nu se întâmplă însă acest lucru. Unul dintre membrii listei sintetizează rezultatul discuției critice:

> Cu sufletul «votăm» pentru menținerea acestora [simbolurilor religioase n.ns.], dar cu rațiunea nu. Au dreptate cei ce spun că toți trebuie să fim egali. (m. 39492) [4]

Este singurul intervenient de partea antagoniştilor care respectă regula discuției critice şi îşi retrage dubiul asupra poziției adverse în urma argumentelor prezentate. Cu toate acestea, nu îşi retrage în acelaşi timp şi susținerea față de poziția proprie.

5. Sofismele ca erori argumentative

Analiza şi evaluarea argumentelor a plecat de la presupoziția că participanții la dezbatere respectă nişte criterii de raționalitate pe care şi le asumă şi în funcție de care îşi construiesc intervențiile argumentative. Participarea la lista de discuție presupune acceptarea unor reguli de comportament. Mai mult decât atât, angajamentul participanților față de nişte standarde de raționalitate este afirmat în repetate rânduri şi explicit de către ambele părți:

> Eu mă întreb dacă domnul cu blestemul de mai jos, care o fi primit educație religioasă în şcoală, nu cumva vrea să ne aducă un argument în plus că demersul (...) este pe deplin justificat!? (m. 39971)

Chiar şi participanții care încalcă le sistematic, invocă aceste reguli:

> Sper să ştie să răspundă...ca n-or fi toți la vârsta teribilismelor când "nu vreau şi gata" dar nu ştiu de ce, nu au argumente (m. 39288)

pentru ca doar un rând mai jos să afirme:

> dacă li se cer mai insistent se irita şi cine ştie ce mai fac...CENZUREAZA...cu TOLERANTA (?)

In ciuda acestui angajament, încălcările regulilor discuției critice sunt foarte frecvente şi domină schimbul de mesaje. Cu excepția regulii 2, a alocării sarcinii probei, am identificat incălcări ale tuturor celor zece reguli care guvernează o argumentare rațională. Cele mai frecvente încălcări sunt însă atacul la persoană (*argumentul ad hominem*), şi digresiunea –argumentarea care nu se referă la poziția în discuție (*ignoratio elenchi*). [5]

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

Sofismele de tip *ignoratio elenchi* au ca sursa principală două confuzii: pe de o parte, intervenienții care susțin retragerea simbolurilor religioase identifică problema prezenței simbolurilor religioase în sălile de curs cu predarea religiei în şcoli, avansând argumente legate de a doua problemă ca susținere pentru poziția față de care sunt angajați.

De cealaltă parte, unii dintre participanții la discuție fac deseori confuzia dintre eliminarea simbolurilor religioase din şcolile publice şi interzicerea afişării lor în public în general sau limitarea dreptului la practicarea unei religii. În acest caz, încălcarea regulii aparține antagonistului.

> Vă rog să vă închipuiți pe fiica dvs. sau pe copii dvs., ascunsa/i sub o banca de şcoala atunci când niște dereglați mental trag cu pușca în clasă. Şi va cer, în numele majorității cetățenilor acestei tari, SA LE IMPUNETI SA NU SE ROAGE (m.39673)

Argumentarea irelevantă atrage uneori după sine lungi digresiuni în momentul în care partea adversă nu se limitează la a atrage atenția asupra încălcării regulii, ci răspunde punctual la noile probleme, generând la rândul său sofisme de tipul *ignoratio elenchi*.

Al doilea tip de încălcare a regulilor discuției critice (şi chiar a regulamentului de funcționare a listei) care apare foarte frecvent este atacul la persoană.

Participanții la discuție utilizează întreaga gamă de *argumentum ad hominem*: de la atacul direct, personal şi abuziv prin punerea la îndoială a capacităților intelectuale, pregătirea sau buna credință a celeilalte părți

> O majoritate nu poate fi călcată în picioare de tot felul de descreieraţi" (m.39571)

până la atacurile indirecte prin aruncarea dubiului asupra motivelor părții adverse

> de ce să nu câştige şi dl Moise măcar notorietate ca "salvator" al conştiințelor rănite (m.39275)

> Mai bine s-ar intreba cei care au semnat petitii şi se zbat dacă este eficient şi RELEVANT felul în care-şi cheltuie energia (m.39288)

> mie mai degraba "securişti" mi se par cei din spatele celeilalte tabere (m.39911)

Am remarcat de asemenea o evoluție a tipului de *ad hominem* pe parcursul discuției. Dacă la început acestea erau orientate spre persoane externe grupului, inițiatori ai demersului, pe parcurs au fost îndreptate direct spre membrii listei de discuții care susțin tabăra adversă:

> ca domnia voastră sunteți mai slab de fire, asta este! (m.39376)

> Că susțineți că sunteți creştin-ortodoxa, ce să mai spun ... o fi fost v'ro greşeala administrativă. (m.39973)

Deşi argumentul *ad hominem* este folosit de reprezentații ambelor tabere, partea care încalcă cel mai des această regulă este antagonistul. Nu am realizat o analiză de conținut sistematică, însă în urma unei evaluări orientative am constatat faptul că dintre cele 139 de mesaje atribuite antagonistului mai bine de jumătate conțin cel puțin un *ad hominem*, în timp ce în cazul protagonistului, din 98 de mesaje doar 12 conțin atacuri personale. Mai mult decât atât, tipul de atac diferă în cazul celor două părți participante la dezbatere. În cazul antagonistului, argumentul *ad hominem* atacă direct persoana inițiatorului sau intențiile acestuia, în scopul de a bloca argumentarea prin compromiterea părții adverse. În cazul protagonistului este folosit un alt tip de ad hominem (*tu quo que*) care vizează inconsistența dintre ideile unei părți şi faptele sale, trecute sau prezente. Astfel, este relevat comportamentul agresiv al celor care practică religia ortodoxă, comportament incompatibil cu principiile promovate de creştinism:

> Ba chiar pe aceasta listă eu am văzut că aceia care se reped la "insulte" (şi mai ales la insinuări) sunt niște susținători ai unui fel dubios de creştinism.

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

Atacurile lansate de protagonist către inițiatorii demersului pentru păstrarea simbolurilor religioase în şcoli nu sunt niciodată de tipul direct, personal, ci de tipul circumstanțial:

> inițiativa unui ziarist care nu ştia cum sa se întoarcă mai repede în fata camerelor de luat vederi, după ce le simțise acestora gustul când cu blocarea, prin operațiunea 'voci curate', a activității CNSAS... (m. 39685)

Din modul şi frecvența cu care folosesc argumentul *ad hominem* putem concluziona că cele două părți în dezbatere au profiluri argumentative diferite. Chiar unul dintre antagonişti încercă să justifice atacul la persoană şi comportamentul discursiv agresiv al colegilor de discuție care susțin acelaşi punct de vedere, prin apelul la înțelegere:

> nu e chiar creştineşte să sari ca mardeiaşii ghiorlani, însă orice om cu scaun la cap s'ar cuveni sa aibă înțelegere - chiar de pe poziții profund ateiste - pentru angoasele comunităților religioase, ale enoriaşilor: mai ales în țări precum România, care sunt ultralabile în privința stabilității societății, a maturității ei, deoarece sechelele bolii care a fost experimentul social bolşevic sunt extraordinar de grele. (m.39725)

Acesta este la rândul său un sofism, un tip interesant de argument *ad misericordiam* constituind încălcarea regulii 4, prin utilizarea unor mijloace non-argumentative de persuasiune.

Un tip de argument care însoțeşte atacul la persoană şi care are ca scop blocarea susținerii punctului de vedere advers este amenințarea, sau *argumentum ad baculum*

> Avertizez a "n"-a oara apologeții libertății totale şi ai discriminării pozitive, o sa întindeți ața până o sa se rupă. Chiar daca o sa ardeți rug, nu o sa lăsați moştenire nici un "E pur si move"! (m.39318)

Acest tip de argument este mai puțin frecvent decât atacul la persoană, însă aparține exclusiv antagonistului.

Pentru a exemplifica mai bine cum sunt încălcate regulile discuției critice voi analiza pe scurt *scrisoarea-apel* şi *formularul de contestare a deciziei CNCD* postate pe forum. (m. 39492)

Scrisoarea invocă chiar de la început argumentul autorității. Acest argument poate fi acuzat de circularitate (încălcarea regulii 6): multe organizații şi personalități au semnat apelul aderând la argumentele noastre, argumentele noastre sunt valabile deoarece au raliat multe adeziuni. Acelaşi prim paragraf, în care prezintă pe scurt poziția (decizia CNCD este incorectă, icoanele trebuie să rămână în şcoli) conține enunțul:

> această hotărâre este dată, cu repeziciune, chiar în ziua de sărbătoare Intrarea în Biserica a Maicii Domnului.

Acest enunț reprezintă un apel la emoțiile şi prejudecățile audienței (*argumentum ad populum*) şi, nefiind relevant pentru subiectul pe care îl apără, reprezintă o altă încălcare a regulii 4.

Scrisoarea prezintă în continuare decizia CNCD într-un mod distorsionat, atribuind acesteia elemente pe care nu le conține (*sofismul omului de paie*):

> CNCD recomandă Ministerului Educației şi Cercetării - dar cu titlu obligatoriu – să dispună interzicerea afişării Semilunei, stelei lui David sau Crucii şi Icoanelor în instituțiile de învățământ.

Este o încălcare a regulii numărul 3.

Următorul paragraf conține propriu-zis argumentarea:

> prin această decizie sunt discriminate drepturile majorității credincioase din România

Se încalcă regula 6, prin prezentarea premisei (afişarea icoanelor este un drept al majorității creştine) în mod fals ca un punct de plecare comun. Paragraful mai

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

conține un argument, exemplul Italiei, unde Curtea Supremă a decis în favoarea menținerii simbolurilor religioase. Este de fapt singurul argument din scrisoare.

În final este strecurată o amenințare (*ad baculum)* sub forma unei ironii:

> ne arătam disponibilitatea de a obține pentru domnul Emil Moise şi celelalte persoane care se simt lezate de simbolurile iubirii şi credinței câte o bursa de studiu îndelungată în Coreea de Nord, unde sigur nu vor fi lezați de simboluri religioase.

Este vorba de încălcarea regulii 1, prin încercarea de a face inaccesibilă celeilalte părți posibilitatea de a pune la îndoială punctele de vedere expuse.

Reconstrucția argumentativă a enunțurilor care compun scrisoarea-apel este motivată chiar de autorii acesteia. Ei cer Ministerului Educației şi Cercetării „să ia în considerare *argumentele* expuse în Apelul societății civile" [s.ns.].

În formularul de protest pe care susținătorii poziției sunt invitați să îl completeze şi să-l trimită Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, afirmația

> aceasta decizie defăimătoare şi discriminatoare la adresa tuturor comunităților religioase şi a majorității creştine a poporului român (m.39513)

este susținută prin invocarea a şapte acte naționale şi internaționale, cu detalii amănunțite privind data adoptării şi a ratificării acestora de către România. Enunțurile sunt ordonate pentru a da aparența unui argument, prin folosirea unor mărci lingvistice ale argumentării „având în vedere (…) consider această decizie (…)" care să sugereze existența unei relații între premise şi concluzie. Însă simpla enumerare a unor acte, fără a preciza care sunt articolele sau prevederile concrete invocate pentru a susține concluzia nu constituie propriu-zis o premisă. Este o încălcare a regulii 8, care prevede că o parte poate folosi doar argumente valide sau care pot fi validate făcând explicite una sau mai multe asumpții tacite. În acest caz însă nu avem nici o premisă de la care să pornim în reconstrucția argumentativă.

Privită din perspectiva standardelor de raționalitate, dezbaterea analizată încalcă frecvent regulile discuției critice. O parte dintre aceste încălcări sunt erori involuntare şi țin în principal de capacitățile şi exercițiul practicii argumentative ale participanților, în timp ce altele pot fi comise intenționat, acest al doilea tip de încălcări întrând în sfera manipulării, sau în termenii lui Habermas, avem de-a face cu un exemplu de *acțiune strategică*. [6]

Fie că reprezintă erori de argumentare sau sunt utilizate intenționat cu scopul de a manipula audiența, sofismele comise determină din partea altor participanți la discuție intervenții orientate către demascarea şi contracararea lor. In realitate, cea mai mare parte a efortului argumentativ este orientat către acest scop. In acest context, rolul moderatorului forumului este unul foarte important. Intervențiile acestuia se circumscriu în cea mai mare parte efortului de a menține discuția în cadrele impuse de dezbaterea rațională şi de a o impiedica să derapeze:

> discutia de ACUM nu este nici una despre Emil Moise si nici despre necesitatea unui urgent front comun in sprijinul romanismului sau crestinismului, ci despre *o hotarire a Colegiului Director al Consiliului National pentru Combaterea Discriminarii*. S-o folosim, deci. Sau macar s-o citim (m. 39713).

Tot moderatorul este cel care incearcă să aplice principiul *imparțialității.* Unui membru al listei care îşi exprimă intenția de a-l da în judecată pe Emil Moise pe motivul că "îşi asumă dreptul de a acționa în interesul altcuiva [al copiilor n.ns]", fără a cunoaşte acest interes, moderatorul îi răspunde:

> Ca să demonstrați că ați intervenit *în virtutea unui principiu* ar trebui sa-i dați simultan în judecata pe Emil Moise şi pe Victor Roncea. (m. 39934).

La moderator se raportează şi apelurile participanților care invoca regulile dezbaterii, denunțând comportamentele abuzive şi solicitând blocarea mesajelor care conțin injurii sau atacuri la persoană. Multe dintre intervențiile sporadice în

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

discuție constituie atenționări față de incălcări ale regulilor sau corecții ale unor informații eronate. Acest lucru arată pe de o parte, ca discuția este urmărită şi de către alți membri ai forumului neimplicați in dezbatere, pe de altă parte, că aceştia au nişte aşteptări privind standardele după care se desfăşoară dezbaterea.

6. Manevrarea strategică în mediul electronic

Conform principiului enunțat de Marshall McLuhan cu aproape jumătate de secol în urmă, mediul are un rol esențial în transmiterea şi modelarea mesajului, prin crearea propriilor cadre care structurează conținutul. Caracteristicile mediul electronic şi în special structura forumului de discuții influențează direct modul cum este organizată informația, cum este stocată, accesată, prelucrată şi înțeleasă (Levinson, 2001: 35), oferind oportunități noi pentru manevrarea strategică. În ce măsură însă participanții la discuție utilizează aceste caracteristici ale mediului pentru a-şi elabora mişcările discursive în cel mai eficient mod şi pentru a-şi maximiza oportunitățile de manevrare strategică?

În primul rând, una dintre cele mai importante caracteristici ale mediului de comunicare online este *capacitatea de stocare şi grupare a informației*. Participanții la discuție pot intra în dezbatere în orice moment consultând ceea ce s-a discutat până în acel punct. De asemenea, ei nu sunt constrânşi de un anumit interval în care să răspundă, având posibilitatea să îşi elaboreze intervenția, să consulte alte surse pentru a-şi susține argumentele, structura forumului de discuții permițând alăturarea mesajelor legate de aceeaşi temă, chiar dacă acestea sunt postate la o distanță mare de timp.

Aspectul extrem de elaborat al unor mesaje, trimiterile spre alte surse de informație, micile „anchete" pe care unii participanți le realizează în exteriorul grupului de discuții pentru a contribui la dezbatere cu date şi argumente noi susțin ideea că aceste caracteristici ale mediului de comunicare contribuie la stimularea dezbaterii şi a componentei sale deliberative.

Pe de altă parte, dacă privim dezbaterea din perspectiva soluționării unei dispute, posibilitatea pe care o oferă mediul de a intra sau ieşi din discuție în orice moment îngreunează urmărirea sistematică a unui fir argumentativ. Persoanele care intră în dezbatere nu citesc întotdeauna ceea ce s-a discutat până în acel punct, astfel că repun în discuție elemente asupra cărora s-a stabilit acordul, readucând discuția intr-un punct anterior. Spre exemplu, la un moment al discuției critice, antagonistul admite implicit şi explicit faptul că unele persoane se pot simți discriminate de prezența simbolurilor religioase în şcoli. Deşi se stabilise un acord asupra acestei chestiuni, ulterior, alți intervenienți repun în discuție argumentul, susținând că nimeni nu se simte discriminat. Această situație poate provoca iritare de partea cealaltă şi poate conduce la sentimentul că orice argumentare este inutilă. În situația descrisă, unul dintre protagonişti reia argumentul pentru a recâştiga concesia:

> în cazul în care chiar nu ați înțeles, ei bine, e adevarat, pe mine mă deranjeaza icoanele (m. 40008)

O altă situație în care participanții la discuție nu folosesc oportunitățile mediului este menționarea de către unul dintre antagonişti a unui articol din ziarul Adevărul din care ar reieşi faptul că reprezentanții altor culte nu doresc eliminarea simbolurilor religioase din şcoli, fără însă să prezinte articolul sau să faciliteze accesarea acestuia printr-un link. Deşi găsirea articolului pentru confruntare nu necesita un efort foarte mare, nici unul dintre protagonişti nu îl caută. Dacă l-ar fi

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

lecturat, ar fi avut suficiente motive pentru a pune la îndoială interpretarea pe care a oferit-o antagonistul.

In al doilea rând, *capacitatea internetului de a pune în legătură oameni din diverse locuri de pe glob şi din medii de activitate diferite* contribuie la diversitatea opiniilor, încurajând astfel dezbaterea şi schimbul de idei. Deşi numărul de participanţi activi la discuţie nu este foarte mare, în schimb originea lor este foarte variată. Astfel, unii dintre intervenienţi locuiesc în Bucureşti, alţii în provincie, iar alţii trăiesc de mulţi ani în alte ţări (Germania, SUA, Elveţia). Diversitatea participanţilor la discuţie este un factor care încurajează discuţia critică deoarece permite avansarea unor exemple din diverse domenii, din diferite locuri ale lumii şi în acelaşi timp permite testarea mai temeinică a argumentelor sau verificarea unor exemple care ilustrează argumentaţia. Spre exemplu, argumentul privind respingerea de către instanţele americane a plângerii unui părinte privind caracterul discriminatoriu al prezenţei expresiei *Under God* în jurământul pronunţat de elevi are un parcurs interesant. Deşi iniţial invocarea sa părea să încline balanţa spre poziţia susţinută de antagonist, intervenţia unui alt membru al forumului, familiar cu detaliile cazului schimbă situaţia, atrăgând atenţia că este vorba despre o respingere datorată unor aspecte procedurale şi că în final decizia instanţelor a fost de fapt în favoarea petentului, prezenţa expresiei fiind considerată discriminatoare. O nouă turnură are loc în momentul în care un alt participant la discuţie explică faptul că, deşi instanţa a considerat utilizarea expresiei neconstituţională, Congresul a adoptat o lege care protejează jurământul (Pledge Protection Act).

In al treilea rând, mediul de comunicare online oferă de asemenea posibilitatea de a defini noi identităţi personale, de a utiliza *anonimitatea*, ceea ce, pe de o parte, se presupune că ar elibera discuţia de constrângeri, însă, pe de altă parte descurajează compromisul şi angajamentul faţă de discuţie (Poster 1997, apud Papacharissi 2004: 269). În analiza noastră nu am constatat o diferenţă semnificativă de comportament discursiv între participanţii care utilizau anonimitatea şi cei care îşi exprimau deschis identitatea. Nici în ceea ce priveşte atitudinea celorlalţi. Unui membru al listei care se semnează constant "g", ceilalţi participanţi i se adresează în mod politicos cu formula *stimate domnule "g"* şi formulează aprecieri privind calitatea intervenţiilor sale. În schimb, faptul că un membru al listei îşi afişează identitatea şi statutul, fiind doctor în ştiinţe nu îi împiedică pe ceilalţi participanţi la discuţie să îl ironizeze sau chiar să solicite moderatorului excluderea sa de pe listă datorită intervenţiilor sale.

Participanţii la discuţie utilizează aceste caracteristici ale mediului pentru a-şi indeplini obiectivele, atât cel *dialectic*, cât şi cel *retoric*, de câştigare a audienţei. In ceea ce priveşte potenţialul topic, manevrarea strategică este astfel direcţionată spre alegerea perspectivei care să scoată în evidenţă aspectele pe care participanţii preferă să le discute: astfel, unul dintre protagonişti a cărui interes este promovarea principiului separării bisericii de stat, formulează în aşa fel problema încât să aducă discuţia înspre această zonă, în timp ce alţi participanţi încearcă să direcţioneze discuţia spre subiectul copiilor. De asemenea, fiecare participant îşi alege termenii cu care descrie o anumită situaţie pentru a fi cât mai în avantajul propriu: decizia CNCD este când „recomandare", când „solicitare" sau chiar „impunere".

Pe de altă parte, în urmărirea scopului retoric, părţile încearcă adaptarea la *cerinţele audienţei* prin construirea unei perspective asupra problemei care este pe placul publicului pe care îl vizează. Adaptarea la aşteptările audienţei consistă în încercarea de a crea un tip de empatie sau comuniune. Unii protagonişti îşi prezintă punctul de vedere exploatând resursele umorului şi ale ironiei:

BDD-A25306 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

> Deci, i-am propus doamnei [educatoare n.ns.] sa-i aduc (pe cheltuiala mea, firește) următoarele: una bucata poza Shri Ganesha, una bucata imagine "Bismillah Al Rahman Ar-Rahim", una bucata pagina din Torah şi cele trei maimutze budhiste. Nu - a fost categorică doamna. (m. 39528)

sau făcând apel la sistemul de valori al audienței vizate:

> această hotărâre este dată, cu repeziciune, chiar în ziua de sărbătoare Intrarea în Biserica a Maicii Domnului. (m.39492)

În al treilea rând, participanții la discuție urmăresc exploatarea celor mai adecvate *mijloace de prezentare*. Printre figurile retorice care pot servi unor scopuri argumentative se numără întrebările retorice („pe când arderile pe rug, vorba cuiva? m.39781) sau *praeteritio* („cred ca e de prisos să insist ca drepturile omului nu înseamnă tolerarea atitudinii lui "lăsați-mă'n pace, eu fac ce-mi place!" m.39499). Însuşi felul în care este structurat mesajul, utilizarea culorilor, modul de citare a textului la care se face referire reprezintă mijloace de prezentare care pot contribui la claritatea expunerii argumentelor. Alegerea titlurilor mesajelor urmăreşte obiectivul retoric al proclamării victoriei, pe rând, de către fiecare parte. Titlul „Succes al campaniei civice privind retragerea simbolurilor religioase" se transformă pe parcurs în „INsucces al campaniei ...", iar „icoana care discriminează" în „icoana care agasează" sau „icoana care terorizează", pentru ca apoi să devină „icoanele noastre".

Toate aceste manevre sunt legitime din punctul de vedere al desfăşurării discuției critice, atât timp cât nu împiedică soluționarea diferendului de opinie prin încălcarea uneia sau mai multor reguli.

Deşi toate intervențiile intr-un discurs argumentativ pot fi concepute astfel încât să mențină o atitudine rațională față de discuție şi, în acelaşi timp, să promoveze propriul interes față de problema discutată, în cazul dezbaterii analizate aceste două obiective sunt reprezentate dezechilibrat. Din dorința de a câştiga oponentul de partea sa, o parte dintre participanții la discuție neglijează angajamentul față de standardele de raționalitate.

Spre exemplu, prin încercarea de a selecta subiectele pe care le stăpâneşte cel mai bine, intervenientul se poate îndepărta de subiectul discuției, încălcând regula 4, printr-o argumentare irelevantă. Se întâmplă aşa în cazul abordării problemei din perspectiva temei separării bisericii de stat sau a copiilor, priviți ca victime nevinovate într-un conflict între adulți. Invocarea sărbătorii creştine din ziua în care CNCD a emis recomandarea ne ilustrează modul în care manevrarea strategică a "deraiat" complet în favoarea scopului persuasiv. Această mențiune face apel la un cadru referențial şi de aşteptări al unei audiențe deja convinse de punctul de vedere susținut (păstrarea simbolurilor religioase în şcoli). Cu toate acestea, audiența nominală a scrisorii este formată din membrii CNCD, o audiență deja convinsă de argumentele părții adverse şi care, în consecință, nu poate fi convinsă prin astfel de enunțuri.

Respectarea fiecărei din cele zece reguli ale discuției critice propuse de autorii pragma-dialecticii este considerată o condiție necesară pentru rezolvarea unui diferend de opinie, articulând o procedură care indică normele pe care trebuie să le respecte actele de vorbire performate de fiecare dintre cele două părți pentru a putea contribui la rezolvarea dezacordului. Însă pentru ca aceste reguli să aibă şi o semnificație practică, e nevoie şi ca potențialii participanți la discuție să fie dispuşi să joace după aceste reguli, prin acceptarea lor în mod intersubiectiv. Aceşti participanți trebuie să aibă, în consecință, anumite calități morale şi intelectuale: "trebuie să cultive îndoiala ca atitudine intrinsecă în viață, şi reflexia critică drept un mod de a rezolva problemele; asta înseamnă o atitudine antidogmatică şi

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

antiautoritară, precum şi o neîncredere expresă în principii care se pretind de nezdruncinat sau în pretenţii de infailibilitate". (van Eemeren şi Grootendorst, 2004: 189).

In cazul dezbaterii analizate, deşi majoritatea membrilor grupului care au participat la discuţie îşi afirmă într-un fel sau altul aderenţa faţă de nişte norme de comportament discursiv şi angajamentul faţă de dezbaterea pe bază de argumente, în realitate avem de-a face, pe de o parte, cu participanţi care încalcă regulile discuţiei critice în toate intervenţiile sau în cea mai mare parte, pe de altă parte, cu participanţi care încalcă foarte rar aceste reguli şi care, mai mult, se străduiesc să pună în evidenţă şi să respingă sofismele comise de colegii de discuţie. De aici putem concluziona că limitele desfăşurării unei discuţii critice online ţin mai puţin de mediul de comunicare, fiind determinate în mai mare măsură de atitudinea şi capacitatea participanţilor de purta o discuţie pe cale argumentativă.

Concluzii

Din cele câteva observaţii privind, pe de o parte, oportunităţile pe care le oferă grupurile de discuţie online pentru desfăşurarea unei discuţii critice şi modul cum aceste oportunităţi sunt utilizate, iar pe de altă parte limitele mediului de comunicare pentru încurajarea soluţionării unei dispute putem trage câteva concluzii.

Privită din perspectiva discuţiei critice, dezbaterii online îi lipseşte condensarea şi densitatea necesare urmăririi sistematice a unui fir argumentativ. Datorită formei dispersate a parcursului argumentativ, ca şi mulţimii participanţilor care se alătură discuţiei sau o părăsesc în momente diferite, etapele discuţiei critice nu pot fi urmărite pas cu pas spre soluţionarea diferendului de opinie. Fluiditatea mediului de comunicare încurajează discuţia liberă, fără constrângeri, însă pe de altă parte acest lucru îngreunează realizarea unui acord raţional deoarece încurajează în acelaşi timp digresiunea.

Pe de altă parte, avantajele clare pe care le oferă internetul: accesibilitatea informaţiei, capacitatea de arhivare instantanee, decuplarea spaţiului şi timpului de comunicare şi facilitarea participării active a unui număr mare de persoane la dezbatere, cu costuri foarte mici, fac din mediul electronic un spaţiu de deliberare autentic, care încurajează participarea activă şi dezbaterea pe bază de argumente, confirmând potenţialul internetului de a extinde sfera publică prin existenţa unei dezbateri critice raţionale, în ciuda faptului că stabilirea acordului este dificil de realizat.

Concluzia aceasta impune câteva remarci privind modelul teoretic utilizat pentru evaluarea dezbaterii online. Abordarea pragma-dialectică oferă intrumente metodologice utile şi adecvate pentru a evalua o dezbatere din perspectiva respectării unor standarde ideale de raţionalitate. Analizând o discuţie online din această perspectivă, am putut observa care sunt piedicile majore pentru a ajunge la un acord raţional privind soluţionarea unei dispute.

Dacă privim însă dezbaterea ca pe un proces deliberativ, de formare critică a opiniilor, modelul pragma-dialectic are limite, deoarece nu poate da seama în mod acurat de aceste aspecte ale interacţiunii. Interacţiunea argumentativă poate şi alte beneficii în afara stabilirii acordului asupra unei dispute. Unul dintre aceste beneficii este formarea opiniei critice prin participarea la dezbatere şi confruntarea cu alte puncte de vedere.

BDD-A25306 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

Pentru a putea da seama şi de aceste aspecte este necesară o abordare suplimentară, cu instrumentele oferite de psihosociologie pentru evaluarea procesului de formare şi schimbare a opiniilor şi atitudinilor (focus grupuri de receptare). De asemenea, cercetări mai ample sunt necesare pentru a observa şi consecinţele pe care procesul deliberării online le au pentru indivizii care participă sau care asistă la dezbatere şi pentru grupuri sau societate în general.

Note

[1]. Studiul consideră impolitețea un schimb lipsit de maniere, agresiv sau ofensator, în timp ce comportamentul ne-civil (engl. *uncivil*) este operaționalizat ca un set de comportamente care reprezintă fie o amenințare la adresa democrației (de exemplu propunerea să fie răsturnat guvernul prin forță), fie un atac asupra drepturilor şi libertăților personale sau atribuirea de stereotipuri negative. (Papacharissi, 2004: 274)
[2]. Sondajele de opinie au fost criticate pentru limitele lor legate în principal de faptul că acestea măsoară de multe ori opinii inexistente, ale unui public foarte puțin interesat şi care nu sunt formate printr-un proces critic de deliberare şi confruntare cu puncte de vedere diverse, ci prin expunerea la mesaje care întăresc păreri deja formate. În cele mai multe dintre sondajele deliberative realizate, rezultatele sunt surprinzătoare. Spre exemplu, în cazul unui sondaj deliberativ realizat în Texas legat de politica energetică a statului, în urma deliberării, procentul celor care doreau să plătească mai mult pentru energie regenerabilă a crescut de la 52 la 84, iar al celor care erau dispuşi să plătească mai mult pentru conservare s-a ridicat de la 43 la 73 la sută. (Fiskhin, 2006)
[3]. Grupul de discuții se găseşte la adresa: http://groups.yahoo.com/group/romania_eu_list/. Am ales acest grup de deoarece este cel mai mare dintre forumurile de discuții online pe teme generale dintre cele pe care le-am identificat. In data de 4 decembrie 2006, lista cuprindea 6500 membri, cu un număr mediu de 30 de mesaje postate zilnic. Alte grupuri de discuții online sunt: *freeex, ngolist, protest-ro, videaNU, cafeneaua_politică,* etc.
[4]. Mesajele sunt citate în forma lor originară, păstrând ortografia, iar cifrele din paranteză indică numărul mesajului de pe forum, din care a fost extras citatul.
[5]. Având în vedere fluiditatea mediului de comunicare, este problematic în ce măsură o serie de enunțuri pot fi considerate drept argumentare irelevantă sau pur şi simplu argumentație care susține o altă poziție. Este imposibil de stabilit criterii foarte stricte, însă din punct de vedere metodologic am considerat argumentație irelevantă acele enunțuri care sunt prezentate şi asumate ca susținând un punct de vedere, însă în realitate sunt în afara problemei în discuție. De altfel, în privința acestui lucru, pe forumul de discuții există practica delimitării unui subiect nou printr-un alt titlu, care dă naştere unui *fir de discuție* (engl. *thread*). Astfel, din cadrul dezbaterii s-au desprins alte teme adiacente, cum ar fi rolul şcolii, ortodoxism şi istoria poporului român sau practica democratică privind investigarea autorilor unei decizii, pe care nu le-am inclus în analiză.
[6]. Habermas distinge *acțiunea comunicativă*, prin care agenții îşi coordonează planurile într-un mod consensual, invocând pretenții considerate de toți cei implicați valide sau constrângătoare, de *acțiunea strategică*, cea de-a doua fiind aleasă de un agent în mod rațional pentru a influența „deciziile unui oponent rațional" cu scopul de a-şi duce la îndeplinire scopurile proprii.

BDD-A25306 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)

Bibliografie

DAHLGREN, P. 2000. *L'espace publique et l'internet; Structure, espace et communication*, Reseaux, nr. 100, CNET, Hermes Science Publications.
EEMEREN, Frans H. VAN; GROOTENDORDST, Rob 1992. *Argumentation, communication and fallacies: a pragma-dialectical perspective*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
EEMEREN, F. H. VAN; GROOTENDORDST, R. 2004. *A Systematic Theory of Argumentation: a pragma-dialectical perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
EEMEREN, F. H. VAN; HOUTLOSSER, P. 2005. Strategic manoeuvering. In SComS: Argumentation în Dialogic Interaction: 23-34.
FISHKIN, J. S. 1995. *The voice of the people: Public opinion and democracy*. New Haven: Yale University Press.
FISHKIN, J. S. 2006. *The Nation in a Room: Turning public opinion into policy*. Boston, Boston review, martie-aprilie 2006, disponibil pe internet la: http://bostonreview.net/BR31.2/fishkin.html, accesat la data de 28 ianuarie 2008.
HABERMAS, J. 1984. *The Theory of Communicative Action*. London: Heinemann.
HABERMAS, J. 2005 [1962]. *Sfera publică şi transformarea ei structurală: studiul unei categorii a societăţii burgheze*. Bucureşti: Comunicare.ro
KARAKAYA POLAT, R. 2005. The Internet and Political Participation: Exploring the Explanatory Links. In *European Journal of Communication*, **20 (4)**: 435 – 459.
LEVINSON, P. 2004. *McLuhan în era digitală: ghid al mileniului informaţiilor*. Bucureşti: Librom Antet SRL.
PAPACHARISI, Z. 2002. The Virtual Sphere: The Internet as a Public Sphere. In *New Media and Society* **4**: 9–27.
PAPACHARISI, Z. 2004. Democracy Online: Civility, Politeness and the Democratic Potential of Online Political Discussion Groups. In *New Media and Society* **6**: 259–83.

BDD-A25306 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:05 UTC)